

CEDEWU.PL

BANKOWOŚĆ ELEKTRONICZNA w Polsce

wydanie II zmienione

Artur Borcuch

BANKOWOŚĆ ELEKTRONICZNA w Polsce

wydanie II zmienione

Artur Borcuch

CEDEWU.PL

Recenzenci: Prof. dr hab. Petro Garasym
Prof. dr hab. Wasyl Jelejko

© Copyright do wydania polskiego CeDeWu Sp. z o.o.
Wszelkie prawa zastrzeżone.

Zabronione jest kopiowanie, przetwarzanie i rozpowszechnianie w jakimkolwiek celu oraz postaci bez pisemnej zgody autora i wydawcy.

Wydawnictwo CeDeWu oraz autor dołożyli wszelkich starań, aby treści zawarte w niniejszej publikacji były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak odpowiedzialności za ich wykorzystanie ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw autorskich oraz za skutki działań wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Zdjęcie (grafika) udostępnione dzięki:

Information Technology © kentoh #34609076 – Fotolia.com
Information Technology © kentoh #31923764 – Fotolia.com
Closeup image of old blue credit card. © Hamik #40567831 – Fotolia.com
Green pay button on the keyboard © Patryk Kosmider #40424323 – Fotolia.com
on line shopping 3d concept – credit card laptop © koya79 #40420054 – Fotolia.com
colored credit cards © fabioberti.it #38587544 – Fotolia.com
Credit card square icon set © Taras Livyy #35613076 – Fotolia.com

Projekt okładki: Agnieszka Natalia Bury

DTP: CeDeWu Sp. z o.o.

Wydanie II zmienione
Warszawa 2012

Wydanie I elektroniczne, Warszawa 2020
ISBN 978-83-7941-285-3

ISBN 978-83-7556-479-2
EAN 9788375564792

Wydawca: CeDeWu Sp. z o.o.

00-680 Warszawa, ul. Żurawia 47/49

e-mail: cedewu@cedewu.pl

Redakcja wydawnictwa: (4822) 374 90 20 lub 22

Księgarnia Ekonomiczna

00-680 Warszawa, ul. Żurawia 47

Tel.: (4822) 396 15 00...01

Ekonomiczna Księgarnia Internetowa

cedewu.pl

Made in Poland

Spis treści

Wprowadzenie	5
---------------------------	----------

Rozdział 1

Istota i definicja bankowości elektronicznej	9
---	----------

1.1. Miejsce bankowości elektronicznej w gospodarce rynkowej	9
1.2. System bankowy i jego wpływ na bankowość elektroniczną	28
1.3. Bankowość elektroniczna w kręgu definicji	47

Rozdział 2

Środowisko funkcjonowania kart płatniczych	61
---	-----------

2.1. Rodzaje, cechy i funkcje kart płatniczych	61
2.2. Uczestnicy operacji rozliczeniowych przy użyciu kart płatniczych	70
2.3. Organizacje (systemy) kart płatniczych	73

Rozdział 3

Karty płatnicze w Polsce	79
---------------------------------------	-----------

3.1. Ewolucja kart płatniczych w Polsce	79
3.2. Karty płatnicze w Polsce – stan obecny	82
3.3. Ilość bankomatów w Polsce	93
3.4. Usługa <i>cash back</i> w Polsce	96

Rozdział 4

Bankowość elektroniczna w Polsce	99
4.1. Poziom ubankowienia polskiego społeczeństwa	99
4.2. Bankowość mobilna (płatności mobilne) w Polsce	113
4.3. Płatności zbliżeniowe w Polsce	123
4.4. Bankowość elektroniczna (internetowa) w Polsce	127
4.5. Pieniądz bezgotówkowy i gotówkowy w Polsce	135
Podsumowanie	139
Bibliografia	143

Wprowadzenie

Uzasadnienie podjęcia tematu

Wpływ internetu na gospodarkę i społeczeństwo zmienił oblicze współczesnej bankowości. Od kilkunastu lat rozwija się bankowość elektroniczna pozwalająca na zdalny dostęp do konta i usług bankowych. Korzysta z niej coraz więcej osób, które ze względu na szybki tryb życia nie mają czasu ani chęci na wizyty w tradycyjnych placówkach.

Banki dostrzegając perspektywę większych źródeł zysku oraz poszukując nowych (w szczególności coraz młodszych) klientów wprowadziły swoją ofertę w świat internetu. Poczynając od stron internetowych, które wyłącznie informowały o istnieniu banku, a kończąc na e-bankowości (dziś – bankowości mobilnej), która pozwala na korzystanie z usług bankowych „z każdego miejsca, o każdej porze dnia i nocy”.

Zmieniają się zatem okoliczności korzystania z usług współczesnej bankowości, przy czym należy sądzić, iż determinowane są one przede wszystkim przez koszty transakcyjne. Jest taniej dla banku, ponieważ są niższe koszty obsługi klienta; jest również korzystniej dla klienta, gdyż większość operacji może wykonywać z domu.

Bankowość elektroniczna to również karty płatnicze. W Polsce jest coraz więcej miejsc, które akceptują płatność „plastikiem”. Z tej perspektywy korzyści dla całej gospodarki są znaczące (m.in. ograniczanie funkcjonowania szarej strefy). Niezbędne są zatem wszelkie inwestycje w elektroniczną gospodarkę, m.in. w taki sposób, aby każdy punkt handlowo-usługowy przyjmował płatności kartą płatniczą. To zadanie leży po stronie systemów kartowych i centrów rozliczeniowych. Z drugiej strony, należy przekonywać społeczeństwo, że gotówka to przeżytek.

Cel pracy i hipotezy

Celem pracy jest: analiza obszaru bankowości elektronicznej w Polsce oraz zwrócenie uwagi, jakie czynniki mają wpływ na korzystanie przez użytkowników z kanału bankowości elektronicznej, a jakie stanowią barierę w tym zakresie.

Ważnym motywem podjęcia tematu niniejszej pracy była chęć zweryfikowania następującej hipotezy: Rozwój bankowości elektronicznej uzależniony jest od edukacji finansowej i niższych kosztów transakcyjnych.

Lektura dokumentów i opracowań pozwoliła na sformułowanie kolejnych – bardziej szczegółowych – hipotez:

- opłaty *interchange*, które są stosowane przez wystawców kart, zniechęcają właścicieli punktów handlowych i usługowych do akceptowania kart, tym samym hamują rozwój obrotu bezgotówkowego w Polsce,
- wzrost liczby kart płatniczych z funkcją płatności zbliżeniowej powoduje, że średnia wartość pojedynczej transakcji jest niższa.

Zwracając uwagę na czynniki wyznaczające sposoby rozwoju bankowości elektronicznej w Polsce należy poddać analizie wiele problemów:

- Jakie są koszty obiegu gotówkowego i które podmioty w Polsce mogłyby zaoszczędzić w tym względzie wprowadzając rozliczenia bezgotówkowe?
- Jakie są powody korzystania przez Polaków z gotówki?
- Jaka jest średnia wartość pojedynczej transakcji kartą debetową?
- Dlaczego w ostatnich 2-3 latach wystąpił tak gwałtowny wzrost liczby wydanych kart płatniczych wyposażonych w pasek magnetyczny i mikroprocesor?
- Ilu indywidualnych klientów banków ma podpisaną umowę dotyczącą usług bankowości internetowej, a ilu faktycznie z tych usług korzysta?

Struktura pracy

Uwzględniając cele zamierzeń badawczych, niniejszej pracy nadano następujący układ.

Rozdział pierwszy poświęcony został zagadnieniom związanym z determinantami powstania i etapami rozwoju bankowości elektronicznej. W rozdziale wyeksponowano również wpływ e-bankowości na rozwój gospodarki (elektronicznej, opartej na wiedzy) i społeczeństwa (informacyjnego). Zwrócono także uwagę na efektywność kosztową systemu płatniczego pokazując wady i zalety obiegu bezgotówkowego oraz gotówkowego, a także przeprowadzono charakterystykę systemu bankowego. Ostatnią kwestią, przedstawioną w rozdziale, była definicja bankowości elektronicznej oraz jej różnych klasyfikacji. Wskazano również na „relacyjność” pomiędzy bankowością elektroniczną a bankowością internetową.

Rozdział drugi zawiera ogólną charakterystykę kart płatniczych. Zaprezentowano w nim także uczestników operacji rozliczeniowych przy użyciu kart płatniczych oraz organizację kart płatniczych.

W rozdziale trzecim, w pierwszej kolejności przedstawiono ewolucję kart płatniczych w Polsce, jak również obecny stan ilościowy kart płatniczych i ban-

komatów w Polsce. Ostatnim aspektem, jaki poruszono w rozdziale jest usługa *Cash back*.

W rozdziale czwartym zwrócono uwagę na poziom ubankowienia społeczeństwa w Polsce. Przedstawiono bliżej aspekty bankowości mobilnej oraz płatności zbliżeniowych w Polsce. Zaprezentowano także bankowość internetową w Polsce. Na końcu rozdziału omówiono aspekty dotyczące ilości pieniądza bezgotówkowego i gotówkowego w Polsce, które pozwalają określić stan zaawansowania w zakresie społeczeństwa bezgotówkowego.

Rozdział 1

Istota i definicja bankowości elektronicznej

1.1. Miejsce bankowości elektronicznej w gospodarce rynkowej

Od powstania pierwszych banków nowożytnych w XVI wieku¹, po czasy współczesne, zmieniały się narzędzia stosowane przez bankowców. Ich „poprzednicy”, którymi byli średniowieczni złotnicy i handlarze złotem, prowadzili działalność na ławach lub stołach – w szczególności na moście Rialto w Wenecji². Stąd też pochodzi włoskie określenie takiego miejsca – „banca”³, będące podstawą dla współczesnego słowa – „bank”. Osoby te przyjmowały w depozyt pieniądze kruszcowe w zamian za odpowiednie pokwitowanie. Poza takimi usługami zajmowano się również wymianą monet (wymiana monety miasta Y na monetę miasta X; wymianą złota lub srebra w „stanie surowym” na monetę miasta X) oraz ich transferem⁴. Można dodać, iż bank, który uruchomiono w Wenecji w 1171 roku, jest uznawany za pierwszą znaczącą instytucję bankową⁵.

Warto odnotować, iż pierwsze banki, tzw. domy bankowe, istniały w Babilonie już w XII w. p.n.e.⁶ Upadek kultury starożytnej oznaczał także koniec rozwoju ówczesnej bankowości. Następnym etapem jest związany z lichwą średniowieczną, zaś do dalszego rozwoju bankowości przyczynili się (wymienieni wyżej) średniowieczni złotnicy. U schyłku feudalizmu pojawiły się pierwsze banki handlowe (Casa di San Giorgio w Genui – 1586 rok, Banco di Rialto

¹ M.F. Dobeck, E. Elliott, *Money*, Greenwood Press, Westpoint-Londyn 2007, s. 9.

² M. Mellor, *The Future of Money. From Financial Crisis to Public Resource*, Pluto Press, Londyn-Nowy Jork 2010, s. 15-16.

³ Rodziny złotników z miast portowych wyspecjalizowały się do tego stopnia w finansowaniu i obsłudze handlu morskiego, że stały się rodzinami bankierskimi, o których względy zabiegali możni tego świata. Od wsparcia pożyczką zależały losy niejednej z wojen dynastycznych. Początki nowoczesnej bankowości, w tym międzynarodowej, były ściśle związane z miastami portowymi. J.K. Solarz, *Bankowość międzynarodowa. Analiza instytucjonalna*, Twigger, Warszawa 2004, s. 45.

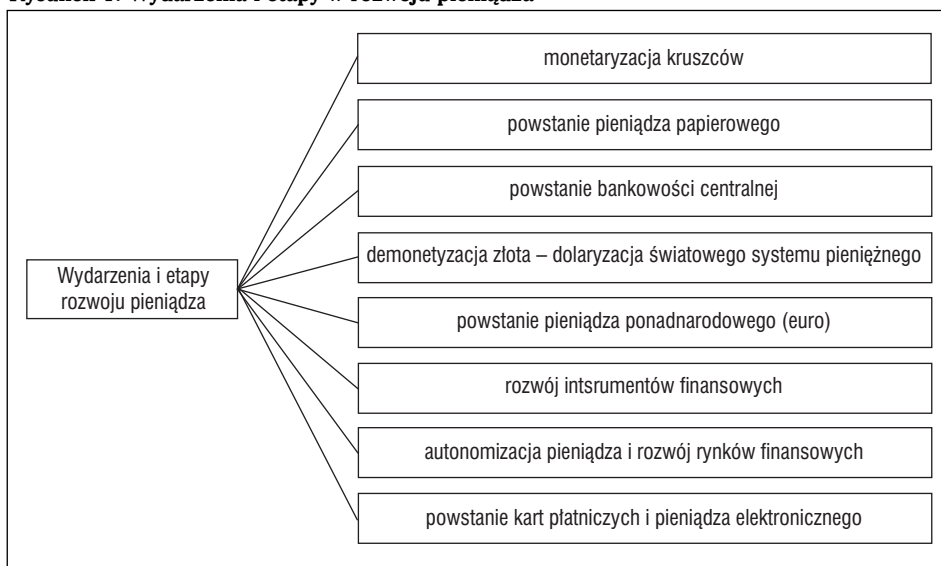
⁴ M. Solarz, *Rozwój bankowości elektronicznej w Polsce*, Almamer, Warszawa 2006, s. 11.

⁵ M.F. Dobeck, E. Elliott, *op.cit.*, s. 14.

⁶ M. Mellor, *op.cit.*, s. 9.

w Wenecji – 1587 roku). Na początku ograniczały się one jedynie do pośredniczenia w płatnościach oraz do wyrównywania należności i zobowiązań między kupcami przez przenoszenie depozytów z konta na konto. Jednak od drugiej połowy XVII wieku na coraz większą skalę podejmowały działalność kredytową. Było to związane z pojawieniem się na przełomie XVII i XVIII wieku innowacji w postaci kwitów depozytowych (banknotów) – wystawianych przez banki handlowe w zamian za zdeponowany kruszec lub monety. Kwity służyły do regulowania należności między kupcami. Wystawca banknotów gwarantował ich pełną wymienialność na złoto, dlatego też były chętnie przyjmowane za towar i upowszechniły się w obrocie handlowym. Burzliwy rozwój wymiany handlowej determinował wzrost zapotrzebowania na pieniądź, a ograniczona ilość kruszców stawała się barierą w rozwoju handlu i wytwórczości⁷.

Rysunek 1. Wydarzenia i etapy w rozwoju pieniądza

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Owsiak, *Pieniądz – dzieje i współczesność*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego” 2010, nr 5, s. 40.

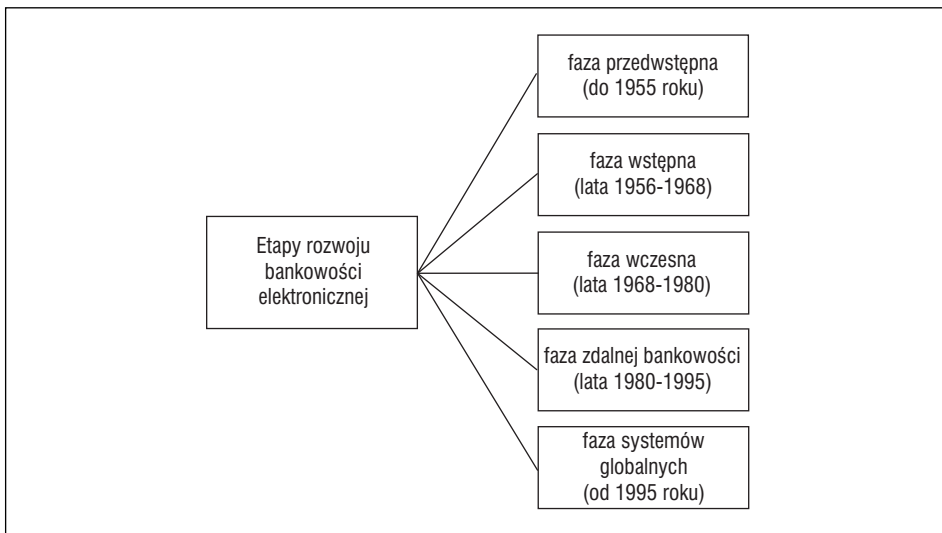
Rozwój bankowości należy analizować w powiązaniu z etapami rozwoju pieniądza. Wpływ technologii informacyjno-komunikacyjnych na bankowość przyczynił się również do digitalizacji form pieniądza. Na uwagę zasługuje w tym względzie powstanie kart płatniczych oraz pieniądza elektronicznego.

Szczególne miejsce w historii bankowości zajmują lata 80. i 90. XX wieku, kiedy to rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych zdeterminował roz-

⁷ E. Skawińska, K.G. Sobiech, K.A. Nawrot, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 137.

wój nowych usług bankowych i sposób ich świadczenia. Ogólnie jednak, ewolucję systemów elektronicznej bankowości można podzielić na poszczególne etapy, które wyznaczały kolejne innowacje, a mianowicie: faza przedwstępna, faza wstępna, faza wczesna, faza zdalnej bankowości, faza systemów globalnych.

Rysunek 2. Etapy rozwoju bankowości elektronicznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Wojciechowska-Filipek, *Technologia informacyjna w usługach bankowości elektronicznej*, Difin, Warszawa 2010, s. 18-20.

Faza przedwstępna (archaiczna do 1955 roku) – sprowadzała się do zastosowania technik telegraficznych do wyrównania międzyregionalnych i międzyrynkowych różnic cenowych oraz zwiększenia koordynacji między strukturami banku. Najważniejsze innowacje to: a) 1846 rok – wprowadzenie techniki telegraficznej; b) 1866 rok – położenie kabla transatlantyckiego. Instalacja podmorskiego kabla pozwoliła zredukować „lukę czasową” między rynkami bankowymi z 6 tygodni do 1 dnia. Pozwoliło to bankom na otrzymywanie informacji cenowych w tym samym czasie; c) 1927 rok pierwsza regularna usługa telefoniczna z Nowego Jorku do Londynu. Aż do 1956 roku pojemność transatlantyckiego systemu telefonicznego umożliwiawała jedynie 20 rozmów w tym samym czasie⁸.

Faza wstępna – specyficzne aplikacje bankowe i ich rozwój (lata 1956-1968). Faza ta charakteryzuje się wykorzystaniem komputerów do rozwiązywania szczególnych problemów i automatyzacji wybranych procedur w ramach departamentów bankowych. W roku 1956 wykorzystano system ERMA w Bank of America do automatyzacji sortowania i przetwarzania czeków. Wejściowe dane

⁸ S. Wojciechowska-Filipek, *Technologia informacyjna w usługach bankowości elektronicznej*, Difin, Warszawa 2010, s. 18-19.

numeryczne były automatycznie czytane z oryginalnych dokumentów z wykorzystaniem technologii magnetycznego odczytu znaków (MICR). System umożliwiał sortowanie z szybkością ponad 30 000 czeków na godzinę. Wkrótce do obsługi operacji pozaczekowych zaczęto stosować *mainframe* IBM 7070. W omawianej fazie wdrożono pierwsze aplikacje IT do obsługi transakcji bank – klient⁹.

Faza wczesna – rozwój podstawowych aplikacji (lata 1968-1980). Faza ta związana jest z dynamicznym rozwojem telekomunikacji. W tym czasie banki stały się jednym z najważniejszych na świecie odbiorców aplikacji komputerowych. Podstawowa różnica między tą fazą a fazą wstępną przejawia się bezpośrednim wpływem technologii IT na całe organizacje, a nie na wybrane departamenty banku. Charakterystycznymi cechami tej fazy rozwoju bankowych systemów informatycznych są:

- pełna automatyzacja obliczeń w oddziale,
- realizacja transakcji w czasie rzeczywistym,
- kontrola oddziałów przez centrale,
- rozwój międzynarodowych systemów płatności,
- pojawienie się bankomatów¹⁰.

Faza zdalnej bankowości – rewolucja informatyczna (lata 1980-1995). Technologia IT oddziałuje zarówno na wszystkie aspekty wewnętrznej organizacji banku, jak i na relacje rynkowe. Technologia IT wspomaga wszystkie punkty kontaktowania się klientów z bankiem, a innowacje „zorientowane na klienta” błyskawicznie się rozprzestrzeniają. Efekt innowacji technicznych fazy IV odnosi się również do możliwości dystrybucyjnych usług i produktów bankowych. Fazę tę łączy się zwykle z takimi rozwiązaniami, jak np.: bankowość elektroniczna, bankowość domowa i korporacyjna, zdalna realizacja usług sieciami VISA i MasterCard¹¹.

Faza systemów globalnych – (od 1995 roku) obecnie trwająca faza rozwoju bankowych systemów informatycznych, która jest ściśle związana z internetem i rozwojem handlu elektronicznego. Charakteryzuje ją:

- wykorzystanie witryn internetowych do przeprowadzania operacji bankowych,
- redukcja kosztów operacyjnych,
- komunikacja dwustronna z klientem¹².

Ogólnie zatem można stwierdzić, iż wraz z rozwojem gospodarczym i społecznym (m.in. globalizacją)¹³ oraz postępem technicznym powstawały nowe

⁹ *Ibidem*, s. 19.

¹⁰ *Ibidem*.

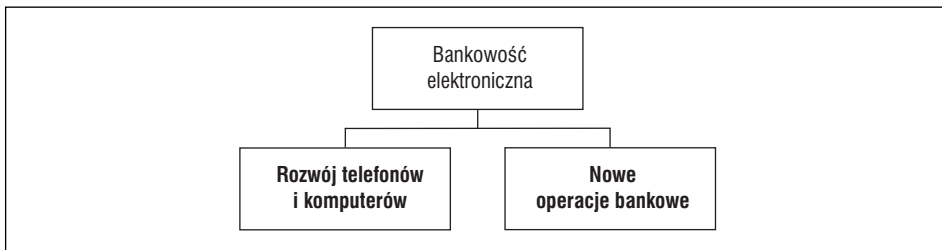
¹¹ *Ibidem*, s. 20.

¹² *Ibidem*.

¹³ O. Hieronymi, *From "Global Finance" to the Crisis of Globalization*, [w:] *Globalization and the Reform of the International Banking and Monetary System*, O. Hieronymi (red.), Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2009, s. 19.

rodzaje operacji bankowych. Były to przede wszystkim innowacyjne urządzenia i metody przesyłania różnych informacji, w tym pieniężnych. Upowszechniły się również telefony, telefaksy i komputery. Należy jednak podkreślić, iż w kilkunastoletnim okresie nie zmieniła się natura stosunków z klientem. Zawsze, gdy chciał on skorzystać z usług banku musiał udać się do niego osobiście bądź wysłać pełnomocnika. Sytuacja taka zmieniła się wraz z utworzeniem i popularyzacją **bankowości elektronicznej**¹⁴.

Rysunek 3. Determinanty powstania bankowości elektronicznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Solarz, *Rozwój bankowości elektronicznej w Polsce*, Almamer, Warszawa 2006, s. 11.

Z drugiej strony, można w szerszym wymiarze stwierdzić za R.C. Mertonem, iż instytucje finansowe zmieniają się w czasie i przestrzeni, przy czym nie zmieniają się funkcje pełnione przez te instytucje. Inną istotną cechą nowej propozycji jest jej kontekst dynamiczny, czyli nacisk na rozwój i innowacyjność pośrednictwa finansowego¹⁵. Rozprzestrzenienie innowacji finansowych prowadzi z kolei do zmniejszenia kosztów transakcyjnych. W ślad za tym spadają koszty pozyskania kapitału. Innowacje finansowe mogą dotyczyć infrastruktury systemu, a więc rozwoju internetu i elektronicznych kanałów dystrybucji, instytucji finansowych oraz instrumentów finansowych¹⁶.

Jednym z rodzajów kosztów transakcyjnych są koszty realizacji rozliczeń, które pojawiły się i gwałtownie rosły wraz z coraz wyższą specjalizacją i intensywnością procesu wymiany. Wystąpiła konieczność ułatwienia rozliczeń między ogromną liczbą kontrahentów i ograniczenia krzyżujących się rozliczeń między stronami. W ten sposób powstawały m.in. banki i izby clearingowe, jako instytucjonalny odzew na pojawienie się tego typu kosztów¹⁷. Warto również odnotować, iż znaczący postęp w dziedzinie technik informacyjnych i ko-

¹⁴ M. Solarz, *op.cit.*, s. 11.

¹⁵ K. Jajuga, *Rozwój czy zmiana modelu pośrednictwa finansowego?* [w:] *Polski sektor bankowy w perspektywie roku 2030*, J. Szambelańczyk (red.), Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2010, s. 30.

¹⁶ J.K. Solarz, *Zarządzanie ryzykiem systemu finansowego*, PWN, Warszawa 2008, s. 134.

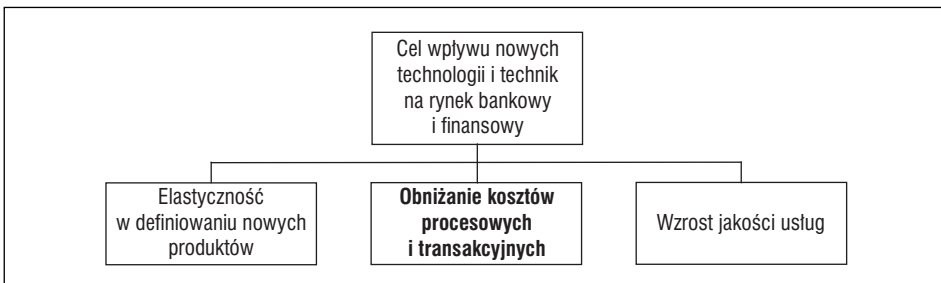
¹⁷ W. Stankiewicz, *Ekonomika instytucjonalna. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu, Administracji i Technik Komputerowych, Warszawa 2007, s. 180-181.

munikacyjnych wraz ze spadkiem kosztów transportu i obniżeniem barier handlowych doprowadził do radykalnego przyspieszenia procesu globalizacji¹⁸.

W związku z powyższym można stwierdzić, iż podstawowym czynnikiem przemian, jakie obecnie mają miejsce w bankowości, jest rozwój zaawansowanych technologii informatycznych i telekomunikacyjnych. Z kolei symbolem rosnącej rangi tych zjawisk, określanych nawet mianem rewolucji technologicznej, są nowe terminy: „nowa bankowość”, „nowy pieniądz” czy „bankowość elektroniczna”. Wpływ nowych technik i technologii na rynku usług bankowo-finansowych powinien przyczynić się zatem do:

- zapewnienia elastyczności w dziedzinie definiowania nowych produktów,
- obniżania kosztów związanych z wykonywaniem powtarzalnych i nieprzynoszących wartości dodanej procesów,
- redukcji kosztów obsługi poszczególnych transakcji,
- podniesienia jakości usług oferowanych klientom¹⁹.

Rysunek 4. Cele wpływu nowych technik i technologii na rynek usług bankowych i finansowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Flejterski, *Podstawy metodologii finansów. Elementy komparatyki*, Wydawnictwo Economicus, Szczecin 2006, s. 93.

Należy sądzić, iż głównym motywem zastosowania nowych technik i technologii w bankowości jest dążenie do obniżania kosztów transakcji²⁰ bankowych. Efektywność bankowych transakcji elektronicznych zauważalna jest przede wszystkim w przypadku operacji standardowych (pobranie gotówki, przelew, lokata itd.). Biorąc jednak pod uwagę operacje bardziej „zaawansowane”, tzn. takie, które wymagają osobistego kontaktu, niezastąpionym w dalszym ciągu będzie oddział lub filia²¹.

W związku z powyższym można stwierdzić, iż rozwijanie bankowości elektronicznej jest istotną częścią większego procesu elektronicznej/komputeryzacji

¹⁸ K. Rybiński, *Globalizacja w trzech odstępach. Offshoring – globalne nierównowagi – polityka pieniężna*, Difin, Warszawa 2007, s. 151.

¹⁹ S. Flejterski, *Podstawy metodologii finansów. Elementy komparatyki*, Wydawnictwo Economicus, Szczecin 2006, s. 93.